

Opettajana ja terapeutina

KUVATAIDETERAPIA HEIJASTUSPINTANA

MERI-HELGA MANTERE

Jokainen taidekasvattaja on tiedostaen tai tiedostamattaan tekemisissä taiteen terapeutisuuden kanssa. Taidekasvatuksen ja taideterapian subteen selvittäminen ei ehkä ole keskeinen identiteettiä tai omaa pedagogista tyyliä koskeva kysymys, mutta monia se kiinnostaa. Asia on saattanut tulla ajankohtaiseksi joidenkin ongelmallisten oppilaitten ohjaus- tai auttamistilanteissa, mutta terapiatietous on hyödyksi myös silloin, kun kartoitetaan oppimisen tai luovuuden edellytyksiä ja esteitä yleisemminkin.

Erityisopetuksessa opettajan taideterapeuttiset valmiudet olisivat tietenkin erinomainen, mutta toistaiseksi harvinainen osa ammattitaitoa. Taidekoulujen opettajien taas olen kuullut joskus huokailevan, että toisen ihmisen taiteellisen prosessin ohjaaminen on niin hienovaraista ja psyykkisesti vaativaa toimintaa, että se oikeastaan vaatisi psykoterapeuttista taitoa. Taiteen terapeutisuus saattaa tulla oleelliseksi kysymykseksi kuvaamataidon opettajalle myös niissä tilanteissa, jolloin hän kokee koulutyössä loppuunpalamista ja

herää hoitamaan itseään järjestämällä aikaa omalle taiteelliselle työskentelylleen. Kun tavalla tai toisella onnistumme vapautumaan kuviin liittyvästä mahdollisesta ammatillisesta ylikriittisyydestämme ja vaativuudestamme ja vain nauttimaan kuvallisesta työskentelystä, se jälleen kerran johdattaa merkittäviin ja elvyttäviin kokemuksiin.

Omalla kohdallani kuvataideterapian opiskelu ja kuvataideterapeutina toimiminen on vaikuttanut ratkaisevasti työhöni opettajana, olkoonkin että pidän opettajan ja terapeutin roolit selvästi erillään. Suunnittelemani ja toteuttamani opetus voi toki olla terapeutistakin, mutta opetustilanteessa terapeutisuus on toissijainen tai itse oppimistapahtumaa tukeva opetuksen ominaisuus, esimerkiksi ohjattavan ryhmän riittävästä sosiaalisesta tai psyykkisestä turvallisuudesta huolehtimista, myös itsestäni huolehtimista. Terapiakoulutus on epäilemättä parantanut kykyäni vaistota ja havaita pedagogiseenkin työhön liittyvien vuorovaikutustilanteiden laadullisia ominaisuuksia. Aivan kuten terapiakokemus on tuonut omasta mielestäni hyödyllistä osaamista opetustilanteisiin arvelen opettajuuteni antaneen joitakin oleellisia ideoita toimintaani terapeutina. Monia psyykkisiä häiriöitä voidaan näet aiheellisesti tarkastella oppimisvaikeuksina, jolloin uuden taidon tai näkökulman löytäminen saattaa tuoda oivallusta myös psyykkisestä ongelmasta tai paineesta selviämiseen. Syvästi lamaanuneet, masentuneet potilaatkin voivat saada yhteyden omiin henkisiin voimavaroihinsa juuri taiteellisessa oppimiskokemuksessa, vaikkei oppimisesta ehkä puhutakaan. Samoin

olen voinut todeta, miten lamaannuttavan negatiivinen käsitys omasta itsestä voi lähteä muuttumaan pientenkin taiteellisten onnistumisten seurauksena.

Tavoitteenani on tässä artikkelissa tuoda esille joitakin ajankohtaisia puolia taideterapiakeskustelusta, erityisesti näkemyksiä, jotka mielestäni ovat kiinnostavia myös taidekasvatuksen kannalta. Ammatilliset lähialueet voivat hedelmöittää toisiaan, mikäli pystyvät ennakkoluulottomaan diskurssiin. Avoin keskustelu voi johdattaa koettelemaan olemassaolevia rajoja alojen välillä ja auttaa näkemään omaa työtä jossain määrin uudesta, poikkeavasta näkökulmasta. Erityisesti ne taidekasvattajat, jotka ovat kiinnostuneita oppilaittensa kokonaisvaltaisesta kasvusta ja kehityksestä ja heidän selviytymisestään vaikeasti hahmotettavassa nykytodellisuudessa sieluaan menettämättä hyötyvät joistakin taideterapiaan liittyvistä oivalluksista. Vaikka onkin totta, että taideterapiaa ei oikeastaan voi opiskella eikä ymmärtää olematta itse taideterapiassa ts. ilman henkilökohtaista kokemusta terapiaprosessista, joidenkin periaatteiden käsitteellinenkin tarkastelu voi olla kiinnostavaa ja hyödyllistä.

KUVASUHTEN MONET MUODOT

Taideterapiaa toteutetaan hyvin erilaisten viitekehysten ja ennako-oletusten varassa. Ei ole olemassa yhtä ja yhteistä taideterapian teoriaa. Varsinkin sellainen kuvataideterapian teoria, joka olisi riittävän itsenäinen eikä hakisi perusteitaan psykoterapiasta, on vasta kehittymässä. Yhteistä eri kuvataideterapioiden välillä on oikeastaan vain se, että auttamisen, parantamisen tai kuntouttamisen välineenä käytetään kuvaa jollain tavalla hyväksi ja noudatetaan kaikelle terapiatyölle yhteisiä sääntöjä kuten esimerkiksi luottamuksellisuutta, terapiasopimuksen tekemistä ja osallistumisen vapaaehtoisuutta. Tarkemmin katsoen suhde kuvaan vaihtelee paljonkin.

Ensinnäkin kuvia saatetaan käyttää diagnoosin välineenä, jolloin henkilölle teetetään piirustustestejä tai tulkitaan muita hänen tuottamiaan kuvia pyrkien niiden avulla hänen persoonallisuutensa tai psyykkisen tilansa määrittelyyn. Sen paremmin taideterapian kuin taideohjauksenkaan kannalta tämä kuvan käyttötapa ei

Taideterapiatilanteeseen kuvat toivotetaan tervetulleiksi milloin tarinan roolihahmona, milloin oppina eteenpäin.

ole hedelmällinen. Taideterapiassa se saattaa merkitä haitallista etäisyyttä terapeutin ja potilaan välille. Terapeutti välttää kohtaamasta potilastaan tai hänen kuviaan ja niiden viestiä välittömästi ja avoimesti vaan vetäytyy ulkopuolisen objektiivisen tarkkailijan asemaan. Hyvä diagnoosi on tietysti hoitosuunnitelmiensa tarpeellista perustaa, mutta ei terapiaa ja taideterapeutin on varottava jäämistä diagnoosin vangiksi.

Mikäli taas kuvaamataidon opettaja, kokeneena kuvailmaisun havainnoijana huomaa joitain mielestään poikkeuksellisia ja huolestuttavia merkkejä jonkun oppilaansa tekemisissä kuvissa, hän tekee oikein kertoessaan siitä koulun terveydenhoitotyöstä vastuuta kantaville kuitenkin muistaen, että kyseessä on vain arvelu. Hänen tehtävänsä ei tietenkään ole kuvien perusteella tai muutenkaan tehdä psykologisia johtopäätöksiä saati diagnooseja oppilaistaan. Hän auttaa oppilaitaan eniten tarjoamalla mahdollisuuden ilmaisuun ja kuvaamiseen, rohkaisua ja pedagogista ohjausta.

VOIVATKO KUVAT OLLA VAARALLISIA?

Terveydenhoitoalalla olen usein tavannut ajattelua, jossa kuvat, erityisesti voimakkaan ilmaisulliset kuvat koetaan jotenkin vaarallisiksi, mikä merkitsee järkevien ja hallittujen kuvien suosimista. Käsitäkseni mukaan jokseenkin kaikki varsinaiset kuvataideterapiat kuitenkin korostavat kaikkien kuvien hyväksymistä. Kuitenkin ajatus joidenkin kuvien vaarallisuudesta tulee esille toisinaan taideterapiassakin, kun kyseessä ovat vaikeista mielenterveysongelmista kärsivät. Ajatellaan, että kaikille ei kuvailmaisuus sovi vaan voi aiheuttaa esimerkiksi liian voimakasta ahdistusta. Saatetaan ajatella, että ihminen, jonka ylitse hallitsemattomat mielikuvat jo muutenkin vyöryvät on pidettävä erossa vapaasta kuvailmaisesta. Tällöin ei nähdä sitä koostumisen mahdollisuutta, mikä syntyy juuri konkreettisten materiaalien käsittelystä.

Entä onko ilmaisua pelkäävällä kuvasuhteella mitään sijaa kuvaamataidon opetuksen suunnalla? Edith Kramer² väitti jo aikoinaan, että monille opettajille on helpompaa sietää kesyn persoonatonta jopa stereotyyppistä kuvaa kuin voimakkaiden tunteiden aitoa ilmenemistä. Jälkimmäinen herättää monissa opettajissa epävarmuutta ja pelkoa tilanteen hallinnan menettämisestä. Selittäisikö tämä sen, että koulujen kuvaamataidonopetus ei aina, vaikka olisi muuten korkeatasoista, auta tai rohkaise oppilaita käyttämään kuvia henkilökohtaisen tunnelmaisun tai omien mielikuvien tutkimisen välineenä? Vai onko paremmin kysymys siitä, että opettajalla kyllä olisi halukkuutta mutta ei riittävästi keinoja vapauttaa oppilaitaan aidosti ilmaisulliseen työskentelyyn?

Avautuminen kuvalliselle kokemukselle ja prosessille voi luonnollisesti joskus viedä ahdistaviin tuntemuksiin. Psykiatrisen potilaan kohdalla tunnevaltaisessa kuvaprosessissa tarvitaan terapeutti, joka pystyy riittävän turvallisena kulkemaan potilaan rinnalla ja myös auttamaan eteenpäin, jos liike jumuu.

Koulutilanne on aivan toisenlainen, eikä opettaja ole terapeutti, eikä opetuksen tavoite ole ensisijaisesti terapeutisuus vaan tavoitteena on

taiteellinen oppiminen. Tunnekokemusten kuvallinen ilmaisu koulutilanteessa voi jonkun oppilaan kohdalla aiheuttaa vapautuneen olon sijasta ahdistusta. Luokkatilanne, ryhmädynamiikka tai yleinen ilmapiiri eivät suinkaan aina tue luovaa ilmaisullisuutta, jonka välttämätön piirre on riittävä henkilökohtaisuus ja prosessille antautuminen, mikä taas edellyttää riittävää psyykkistä turvallisuutta.³ Liikkeelle lähtevä ilmaisu-prosessi voi herättää turvattomuuden ja hallitsemattomuuden tunteita ja oppilas voi siinä tilanteessa olla tavallista haavoittuvampi. Opettajan vakuuttava läsnäolo, ja kuvan vastaanottaminen arvostavasti on se, mitä häneltä pedagogina voidaan edellyttää. Psykkiseen turvallisuuteenkin hän pystyy vaikuttamaan, mutta takaamaan hän ei sitä pysty. Oppilaan omat suojajärjestelmät ainakin yläasteelle tultaessa ovat sensijaan yleensä jo kehittyneet ja huolehtivat siitä, ettei hän lähde varsinaiseen ilmaisuun, jos tilanne ei ole hänelle riittävän turvallinen. Kuten tiedämme ko. järjestelmät voivat olla niinkin tiukat, ettei hän suostu mihinkään, mikä edellyttäisi todellista sitoutumista kuvalliseen työskentelyyn.

PITÄÄKÖ KUVIA PARANTAA?

Aika tavallista on ajatella, että tietynlaiset kuvat ovat terapeutisesti hyödyllisempiä, parempia kuin toiset, esimerkiksi spontaanit ja rohkeat kuvat. Saattaa myös olla, että terapeutteja kovasti ilahduttaa nähdä asiakkaansa tekevän kuvia, jotka ovat valoisa, toiveikkaita ja sisältävät kasvuun viittaavaa symboliikkaa ja hän saattaa mielellään ohittaa ne, jotka sisältävät esim. synkkyyttä, voimattomuutta tai hajanaisuutta. Hän ehkä rohkaisee potilasta käyttämään kirkkaita värejä mustan sijasta tai antaa neuvoja siitä, miten kuvaa voisi parantaa. Tähän sisältyy terapeutin normalisoivia pyrkimyksiä, jotka ohjaavat potilasta pois niistä kuvista, jotka olisivat hänelle kaikkein ajankohtaisimpia ja läheisimpiä. Terapeutti siis päättää, mikä on potilaalle hyväksi, eikä niinkään luota kuvien spontaanin ilmaantumisen arvoon ja näiden piilotajujen kuvien rakentavaan, sisäisesti tarkoituksenmukaisiin ja kasvumahdollisuuksia avaaviin funktioihin. On tosin hyvä, jos terapeutti osaa olla apuna, kun on aika

“vaihtaa tyyliä” tai kokeilla jotain erilaista, mutta tarpeen tulee lähteä potilaasta itsestään. Terapeutin oikein ajoitettu rohkaisu tai ehdotus perustuu intuitiiviseen oivallukseen, jonka taustalla puolestaan on taiteellisten ja muiden psyykkisten prosessien ja kyseisen potilaan tutuus ja terapeutin oma totaalinen läsnäolo tilanteessa.

Entä sitten kuvien parantaminen kuvaamataidon opetuksessa? Taideopetukselle tyypilliseen ajatteluun kuuluu, että joissakin ohjattaviemme kuvissa on todellakin parantamisen varaa. Ajatus on sitä johdonmukaisempi, mitä selkeämmin kyseessä on tiettyjen kuvallisten keinojen tai ilmiöiden opiskelu. Olettakaamme, että tavoitteena on oppia esimerkiksi mahdollisimman monia keinoja luoda 3-ulotteisuutta kaksiulotteiseen kuvaan. Kriteerit ovat aika selvät. Kuvia voidaan todellakin parantaa tavoitteiden mukaisesti. Mutta tarkemmin ajatellen, eihän tässäkin kuvien parantaminen ole asian ydin, vaan koska kysymys on oppimisesta, huomio kannattaa kiinnittää ei vain kuvaan vaan prosessiin, joka kuvan synnyttää. Tullaankin siis motivoinnin, havainnoinnin, riittävän keskittymisen ja kokeilun alueelle. Oppilaan yksilöllisiä oppimisstrategioita koskevissa kysymyksissä asia muuttuu vielä monisyisemmäksi. Tai ehkäpä toiminnalle asetetaan ulkokohtaisen 3-ulotteisuusperiaatteen harjoittelun sijasta tai lisäksi ilmaisullisuuden ja luovuuden tavoitteita, esimerkiksi itselle mieluisan paikan kuvaamista mahdollisimman havainnollisesti tunnelmallisuuteen pyrkien. Silloin ollaan jo lähellä edellä käsiteltyä vapautumisen, luovalle prosessille antautumisen kysymyksiä ja samalla halusimmepa tai emme myös henkilökohtaisuutta ja terapeutisuutta. Opetustilanteissa ei liene mielekästä välttää kuvallista työskentelyä koskevia ehdotuksia, suosituksia ja neuvoja, toisin kuin terapiatilanteessa. Tosin, mitä enemmän haluamme opetuksessa painottaa ilmaisullisuutta ja luovuutta sitä enemmän meidän pitäisi pystyä seurailemaan, tajuamaan ohjattavan omia sisäisiä pyrkimyksiä - ja niin raja opetuksellisuuden ja terapeutisuuden välillä alkaa taas hämärtyä. Opetettavan ryhmän suuri koko tosin pitää yleensä huolen siitä, että käytännössä on lähes mahdotonta auttaa yksilölli-

siä prosesseja yksilöllisesti.

KUVAT JA PSYKOANALYYSI

Kuvataideterapia ja psykoanalyysi kytkeytyvät yleisessä tietoisuudessa usein yhteen ikäänkuin niiden välillä olisi jokin itsestäänselvä yhteys. Muiden taideterapioiden kohdalla näin ei ole läheskään samassa määrin. Musiikkiterapian psykologinen tausta on ollut paremmin behaviorismissa, psykodraama nojaa omaan morenolaiseen ilmaisuteoriaansa, tanssiterapia mm. reichilaiseen kehollisuuskäsitykseen jne. Kuvasymbolien psykoanalyttinen tarkastelu ja usko siihen, että kuvat viittaavat yksilön menneisyyden tärkeisiin objekteihin ja traumaattisiin tapahtumiin, jotka kuvia tulkitsemalla saadaan vähitellen tietoisuuteen, on perinteistä kuvataideterapiaideologiaa. Psykoanalyttista kuvataideterapiakirjallisuutta lukiessa voi toisinaan tuntua siltä kuin tavoitteena olisi osoittaa kuvat jonkin puuttuvan korvikkeeksi tai todellisen peitteeksi. Kuvia todempi, tärkeämpi taso on ikäänkuin niiden takana latenttina. Jos potilaan todellisuus olisi tyydyttävämpi, ei mielikuvituksen enää tarvitsisi olla niin aktiivinen. En tahdo päästä paradoksaalisesta ajatuksesta, että samalla kun psykoanalyysi teoriana ja terapiana on ollut erityisen kiinnostunut kuvallisesta ilmaisusta ja sen piirissä on syntynyt monia taiteen kannalta jännittäviä ajatuskulttuja sen kliininen sovellutus samalla ikäänkuin epäilee tai vähättelee taidetta sellaisenaan, omana kielenään, elämänvoimana, liikkeenä, ilona, merkitysten jatkuvana muodostamisena, yhä uusina sanattomina, luovina kertomuksina. Psykoanalyttisessä taideterapiakirjallisuudessa on tavallista, että taide on valjastettu potilaskertomusten selittäväksi kuvitukseksi tai päinvastoin kuvia selitetään potilaskertomuksella. Ei kuitenkaan aina. Esimerkiksi Winnicottin tunnettu, taideterapian kannalta erityisen kiinnostava teoria taiteesta transitionaaliobjektina on omiaan muistuttamaan yhtä hyvin taideterapeuttia kuin taidekasvattajaa siitä, miten perusinhimillistä kyvykkyyttä ja samalla kasvuja tukevia mahdollisuuksia itsetehtyyn kuvaan saattaa liittyä.⁴ Winnicottista innostunut taideterapeutti saattaa kuitenkin unohtaa, että itse taiteellisesta prosessista, taiteen toteutumises-

ta, muodon annosta, kuvallisista kvaliteeteista Winnicott ei tietenkään sano mitään. Ymmärrys niistä voi terapeutille kehittyä vain omassa taiteellisessa työskentelyssä ja taiteen omaa käsitteistöä tutkien.

TAIDE ITSEKÖ SE PARANTAVA TEKIJÄ?

Monet taideterapeutit, joiden oma tausta on alunperin paremmin taiteessa kuin hoitotyön tai psykologian puolella haluavat mielellään korostaa taiteellisessa prosessissa itsessään olevia parantavia, eheyttäviä ja elähdyttäviä voimia. Tämä voi mennä niin pitkälle, että kaikkea kuviin liittyvää keskustelua, vuorovaikutusta ja reflektiota väheksytään ja oleellisenä pidetään yksinomaan potilaan kokemusta tekemänsä kuvan kanssa. Terapeutin tehtävä on silloin ennen kaikkea luoda ilmapiiri, jossa taide tapahtuu. Suhtautuminen voi olla eräänlainen ymmärrettävä vastareaktio taiteen psykologisoinnille, ikäänkuin kuvien ominaislaadun suojaamista siihen kuulumattomien käsitteiden painolastilta. Itsekin tunnen tarvetta tähän. Tällöin kuitenkin saatetaan sekoittaa toisiinsa kuvaa kunnioittava kokemuksen jakaminen ja kuvan selittäminen sille itselle vieraalla kielellä. Ei nähdä eroa kuvassa pysyttelevän fenomenologisen tarkastelun ja valmista käsiteparaattia soveltavan tulkinnan välillä, mikä luovan taideterapiaprosessin kannalta kuitenkin on ratkaiseva.

Se, että kuva tuodaan kiinnostuneen ja myötätuntoisen vastaanottajan katsottavaksi, että siihen liittyviä tunteja voi jakaa terapeutisessa ryhmässä tai kuvailmaisuun syvällisesti perehtyneen terapeutin kanssa on oman kokemukseni ja tutkimukseni mukaan⁵ terapeutin prosessin kannalta aivan keskeinen merkitys. Juuri tämä työskentelyn puoli yhdistää yksilöllisen ainutkertaisen yhteisölliseen kokemukseen, mikä sinänsä on eheyttävää. Se tekee omat mielen polut tutuiksi, ei siinä mielessä, että ne kartoitettaisiin psykologisin nimikkein vaan ensinnäkin siten, että ne tulevat näkyviksi ja muillakin aisteilla koettaviksi ja senjälkeen jakaminen ja reflektointi parantaa merkitysten monipuolista hahmottamista. Tämä puolestaan lisää mahdollisuuksia vaihtoehtojen näkemiseen ja tietojen valintojen tekemiseen.

Tässä kohdassa on mielestäni aiheellista kysyä, mistä jäädään opetustilanteissa ja myös koko taidemaalman perinteisissä toimintatavoissa paitsi, kun kuvailmaisuus tekijät ja kokijat vain poikkeuksellisesti pääsevät jakamaan kokemustaan siihen otollisissa tilanteissa, kaikessa rauhassa ja korostamassani psyykkisesti riittävän turvallisessa ilmapiirissä? Taideterapiatilanteiden antama kokemus saa minut uskomaan, että paljosta. Valitettavaa on, että kilpailu, kovuus, ylikriittisyys, kateus ja "kuvat puhuvat puolestaan"-asenne tyrmäävät luovan vuorovaikutuksen kuvien äärellä. Mainostamani psyykkisesti turvallinen ilmapiiri ei kuvien tekovaiheessaan tietenkään merkitse kuvien "puhkipuhumista" tai välinpitämättömyyttä kuvien taiteellisesta laadusta, paremmin päinvastoin. Ajatus, että taideterapiakuvan taiteellisella laadulla ei ole terapian kannalta mitään merkitystä on sekoin erehdys ja paljon kiinni taiteellisen laadun kulloisestakin määrittelystä.

MUOTOILUMETAFORAT TAIDETERAPIAN KUVAAJINA

Kuvan tekijälle on taideterapianäkökulmasta katsoen hyödyksi, että hän voi nähdä yhteyksiä kuvallisen prosessinsa ja elämänprosessinsa välillä. Jos tähän ei kiinnitetä huomiota tullaan vahvistaneeksi käsitystä, että taide on jotain erityistä muusta elämästä erillään olevaa sensijaan että ymmärrettäisiin taide jonain, joka omalla korvaamattomalla tavallaan muotoilee näkyviin niitä mielikuvia, jotka ovat aktiivisia ja vaikuttavia päivittäisessä elämässämme. Omalle pyrkimykselleni käyttää taideterapiaprosessin teoreettisessa tarkastelussa taiteen käsitteitä (psykologisen sanaston sijasta) olen saanut tukea eräiden hollantilaisten taideterapeuttien⁶ kehittämissä taiteeseen perustuvan kuvataideterapian käsitteitä, joissa taideterapia nähdään "elämän muodostamisena", apuna jatkuvassa elämisen muodon ja merkityksen hahmottamisessa. Tavallaan taideterapiaa voitaisiin kutsua vaikkapa life designing -terapiaksi, jossa siis lakkaamatta hahmotetaan esiin oman elämän toimivia ja tyydyttäviä muotoja taiteen keinoin ja käsittein.

Taidekasvattajan tehtäviin ja yleisesti käsitettyyn

kompetenssiin ei kuulu oppilaan persoonallisen, spontaanin ilmaisun tai oppilaille ominaisten kuvallisten ratkaisumallien ja strategioiden ja hänen elämänprosessinsa ja -strategioitensa välittömän yhteyden tiedostaminen. Hänelle on tutumpaa toimia tavallaan päinvastoin, siten, että motivoitessaan oppilaitaan tiettyjen kuvallisten ilmiöiden tutkimiseen hän parhaimmillaan osaa kytkeä ne oppilailleen ajankohtaiseen tapahtumaan tai henkilökohtaiseen kysymykseen, jotta kuvallinen työskentely olisi kiinnostavaa ja elävää.

POSTMODERNIN HAASTEET

Mainitsemani hollantilaisten terapeuttien pyrkimys luoda aidosti taidekeskeisen taideterapian mallia lähestyy postmodernia diskursssia, jonka esittämä modernin kritiikki on syytä ottaa huomioon mietittäessä taideterapian tehtävää tänään ja tulevaisuudessakin. Taideterapia tiedonalana lähti kehittymään 1940-luvulla, modernin taiteen huippukaudella. Modernin ajatukset kehityksestä, positivistiset syyn ja seurauksen periaatteet ja yksilöllisyyden korostukset ja taiteessa abstrakti ekspressionismi, primitivismi ja surrealisismi olivat perinteisen taideterapian kummeja. Meidän kulttuurinen habitaattimme on kuitenkin modernin jälkeinen maailma. Miten postmoderni vaikuttaa tai miten sen pitäisi vaikuttaa taideterapiassa, ei ole tullut kovinkaan selkeästi muotoiluksi.

Modernin jälkeisessä uudelleenorientoitumisessa Peter Byrnen ajankohtainen postmodernia taideterapiaa käsittelevä artikkeli⁷ on erittäin tervetullut apuväline. Hän toteaa aluksi, että suurin osa taideterapeuteista on perinteisesti sisäistänyt psykologisen näkökulman oireen parantamisesta oivalluksen tai sopeutumisen kautta. Terapeutit tulkinnat ovat näin olleet paljolti oireiden tulkintateorioita, jotka ovat pyrkineet palaamaan alkuperäiseen syyhyn. Postmoderni ei kuitenkaan hyväksy reduktiivista kausaalisuutta. Se vastustaa ajatusta, että oireella olisi yksi syy. Postmoderni vaatii paremmin pragmaattista kuin analyttistä lähestymistapaa terapiaan. Tällöin sosiaaliset päämäärät tai persoonallinen integraatio eivät ole keskeisiä käsitteitä vaan asiakkaan toiveiden selkiintäminen ja tukeminen. Modernistisessa ajattelussa

korostetaan yksilön itseilmaisua ja itsen toteuttamista ja mielenterveyttä mitataan integraation ja autonomian termein. Postmodernin yksilön terveyden merkinä on tulla taitavasti toimeen fragmentaation kanssa," pysyä jakaantuneena sen vaaran edessä, että fuusioituu kuvitteelliseen." Postmodernin hyväksyminen kulttuurisena voimana merkitsee sitä, että taideterapiassa tarvitaan teoreettista asennetta, jossa vaikuttaminen tapahtuu ei kuvien ja symbolien tulkittamisella vaan merkitysten kanssaluomisessa (co creation).

Kuvat ja mielikuvat, potilaan liikkeet ja ilmeet ja vuorovaikutuksen tavat ja tarinat voivat kaikki olla tämän päivän kuvataideterapeutille moniaistista "kuvaa". Terapeutti auttaa potilasta kommunikoimaan oman tuottamansa konkreettisen kuvan kanssa niin, että yksityiskohdat nähdään ei satunnaisina ilmaisuina, ei vaarallisina tai negatiivisina, ei kätketyin valeasuina tai symboleina vaan kuvakokonaisuuden merkityksen kannalta tarpeellisina. Hän auttaa myös asiakastaan näkemään kuvien analogisia ja metaforisia ulottuvuuksia ja sitä, miten taiteelliset hahmotukset ja itse kuvallisen työskentelyn sävyt ja muodot kuvastavat eri tapoja olla maailmassa.

VIITTEET

- 1 Varsin kattava, joskaan ei uusinta kehitystä kuvaamaan yltävä esitys eri suuntauksista: Rubin, Judith Aron 1988. *Approaches to Art Therapy - Theory and Technique*. Brunner/Mazel. New York
- 2 Kramer, Edith 1971. *Art as Therapy with Children*. Shocken Books. New York.
- 3 Luovan prosessin edistämisestä opetustilanteissa, esim. Heikkilä Jorma ja Kantola, Kaisa 1983. *Luova kirjoittaminen*. WSOY.
- 4 Winnicottin teorian mukaan riittävän hyvä, turvallisen äidin tuottama suoja antaa mahdollisuuden transitionaaliseen tilaan, jossa lapsi voi turvallisesti kokea erillisyyden ja myös luovuudelle välttämättömän hajanaisuuden, josta sitten aidosti henkilökohtaiset kokemukset nousevat. Katso esim. Davis, Madeleine ja Wallbridge, David 1981. *Äidin ja lapsen salaisuus*. Weilin + Göös sekä Levine, Ellen 1994. *Tending the Fire. Studies in Art, Therapy and Creativity*. Palmerston Press. Toronto.
- 5 Mantere, Meri-Helga 1991. *Mielen kuvat*. VAPK-kustannus. Taideteollisen korkeakoulun julkaisusarja A 9. Helsinki.
- 6 Kyseinen suuntaus on saanut jalansijaa Suomessa lähinnä Utrechtin korkeakoulun, Amersfoortin luovien terapioiden koulutusyksiköstä tulevan Louis van Marissingin välityksellä. Hän toimii eräiden suomalaisten taideterapeuttien työnohjaajana.
- 7 Byrne, Peter 1995. "From the Depths to the Surface: Art Therapy as a Discursive Practice in the Post-Modern Era", *The Arts in Psychotherapy* 3/1995, s. 235-239